

1. Бабій М. Нові релігійні течії і культу в сучасній Україні (за матеріалами соціологічних досліджень) // Українське релігієзнавство. – 1996. – № 1. – С. 19–28.
2. Християнство доби постмодерну: Колект. монографія / За ред. А. Колодного. – Київ, 2005. – 309 с.
3. Вебер М. Социология религии (Типы религиозных сообществ) // Вебер М. Избранное. Образ общества. – Москва, 1994. – 607 с.
4. Петрик В. М., Ліхтенштейн Є. В., Сьомін С. В. та ін. Новітні та нетрадиційні релігії, містичні рухи у суспільно-політичній сфері України: Монографія. – Київ: Вид-во Європ. ун-ту, 2002. – 321 с.

SUMMARY**Myhaylo Shmigelsky****Social activity of the newest christian currents in Ukraine**

In the article influence of christian flows is analysed on public life in modern Ukraine. The analysis of social work of christian religious is given organizations in Ukraine. In a tomu number the features of social service are exposed the newest christian motions. Key words: newest christian currents, social service, christian religious organizations.

Інна Шугальова,**доцент кафедри історії України
Запорізького національного університету****ШЛЮБНА ПРАКТИКА І ТРАДИЦІЇ
ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В УКРАЇНІ
В ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ¹**

Характеризуються окремі аспекти повсякденного життя православного населення України впродовж ХІХ – початку ХХ ст.

Ключові слова: історія повсякденності, Православна Церква, шлюб, розлучення.

У сучасній історичній науці простежується тенденція до зростання інтересу дослідників до мікроісторії. Історики звертають увагу на різні аспекти повсякденного життя в минулі епохи. З'являються публікації, в яких характеризуються різні побутові, ментально-світоглядні особливості представників різних вікових категорій та відмінних суспільних станів.

Ця стаття також присвячена студіям повсякденного життя, зокрема такому його питанню, як шлюбно-розлучні справи в модерну добу. Предметом нашого дослідження виступило українське православне населення Російської імперії в ХІХ – на початку ХХ ст.

Після реформи Петра I до Церкви перейшла державна функція запису актів громадянського стану, реєстрації народжень, шлюбів, смертей. Кожен парафіяльний священик вів спеціальну книгу реєстрації актів громадянського стану – т. зв. метричні акти. Щомісячно звіти із статистикою передавалися до державних

органів. У разі, коли людина втрачала свої документи або якщо їх було записано з помилкою, то такою справою займався метричний стіл консисторії [4, с. 1].

Функція реєстрації шлюбів та розгляд справ про розлучення перебували виключно в компетенції духовних консисторій. Протягом ХІХ ст. імперська уніфікація набула таких масштабів, що процедура укладення та розторгнення шлюбу стала тотожною у всіх епархіях. Кожна з епархіальних консисторій мала метричний стіл, службовці якого здійснювали передшлюбні розслідування або аналізували причини розпаду сім'ї та визначали випадки, коли розлучення було необхідним.

Дослідивши динаміку руху справ по метричному столу Таврійської консисторії, приходимо до висновку, що, зокрема, з 1914 до 1916 рр. тут розглянуто 6 227 справ. Більшість з них належала до категорії "простих" і обмежувалася видачею довідок (кількість яких доходила до 2 207 щорічно) [4, с. 1].

Іншу групу складали шлюбно-розлучні справи. Оскільки в Російській імперії Церква мала виключне право реєстрації шлюбних актів, то й питання про розлучення розглядалися лише тут. Як видно із звітів Таврійської консисторії, ці справи вивчалися доволі ґрунтовно. Щоб отримати розлучення, треба було чекати майже рік. Як відомо, офіційний розрив шлюбу в Російській імперії викликав загальний суспільний осуд. Втім, незважаючи навіть на громадську думку, охочих розлучитися було немало.

Варто зазначити, що демократичні тенденції початку ХХ ст. охопили не лише суспільно-політичну площину, а й таку інтимну сферу життя, як одруження. Істотно спростилася процедура розлучення. Під час роботи Першого Всеукраїнського православного церковного собору одним з лідерів собору – Михайлом Морозом – було ініційовано ухвалу низки рішень, за якими вдруге одруженим повертали священницький сан.

Як свідчать архівні джерела, в українських парафіях з'явилася практика надавати особам, які не вперше одружуються, т. зв. передшлюбні свідоцтва (вони, як правило, писалися парафіяльним священником від руки, українською мовою, завірялися маркою та печаткою) [1, с. 8]. В документі вказувався вік претендента, кількість попередніх шлюбів, нотувалося, чи виконано обов'язок сповіді і причастя, та заявлялося, що після прилюдного оголошення про намір одружитися в парафіяльній церкві ніяких заперечень не надходило, а відповідно – є всі підстави на дозвіл чергового шлюбу [1, с. 8].

Таким чином, протягом ХІХ ст. практика розлучень в Російській імперії була доволі поширеною. Хоча Російська Православна Церква офіційно не дозволяла розлучень, перипетії повсякденного життя брали своє: процедура розлучень, хоча й обтяжена бюрократичною тяганиною, зберігалася і скасувати її не було змоги.

Практика укладення шлюбів, навпаки, всіляко протегувалася та заохочувалася Російською Православною Церквою. Проте і питання одруження було занадто ускладнене та обтяжене бюрократизмом. Одного тільки наміру одружитися виявилось замало. До парафії надсилався спеціальний представник консисторії, який проводив детальне передшлюбне слідство.

На початку ХІХ ст. справа укладення шлюбу обмежувалася листом від парафіян до священника. У цьому документі жителі певної парафії давали місцевому священникові та причетникові письмове підтвердження, що молодята

бажають узяти шлюб з власної волі та між ними відсутнє духовне або кровне родичання [2, с. 1].

Із середини ХІХ ст. у консисторіях розробили чіткий формуляр, який заповнювали призначений від консисторії священник, дяк та двоє свідків. Останні, під страхом церковного та цивільного суду за лжесвідчення, підписували документ, в якому також запевнялося про відсутність родинних зв'язків між молодятами. Майже всі свідки були неписьменними, тому їхнім підписом ставав звичайний хрестик [2, с. 35]. Про намір укласти шлюб місцевий священник мав тричі оголосити в парафіяльній церкві та з'ясувати, чи немає в когось із присутніх заперечень.

За період від середини ХІХ ст. та до першої третини ХХ ст. бланки передшлюбних запитальників ще більше розширилися. Вони вже становили собою надруковані формуляри, а для неросійських територій (у т. ч. для України) стали також двомовними [3, с. 174–175; 1].

Без курйозів, звісно, теж не обходилося. Зокрема, вже на початку ХХ ст. молодята с. Кольчина Луцького повіту Олексій Васильчук та Феодосія Стаднюк, які виявили бажання побратися, заручилися підтримкою свідків, довідкою від Волинської духовної консисторії, про намір одружитися також було тричі оголошено в місцевому храмі, – здавалося, що всі перешкоди та бюрократичні перепони подолано, і весілля призначили на 3 листопада 1929 р. [1, с. 4]. Проте 26 листопада до священника Кольчинської парафії Луцького повіту надійшов лист від консисторії, в якому повідомлялося, що між нареченим Олексієм Васильчуком та нареченою Феодосією Стаднюк існує кровний зв'язок п'ятого ступеня. Втім, єпископ крем'янецький Симон дозволив молодятam побратися, за умови відсутності інших перешкод [1, с. 184].

Як бачимо, у Російській імперії державне втручання і бюрократизація торкнулися і такої суто інтимної сфери життя, як укладення та розрив шлюбів. Органи церковного управління жорстко контролювали за ці питання громадського життя. З одного боку, це сприяло уникненню кровозмішання та дотриманню суспільних норм моралі. З іншого – втручання у такі суто родинні справи призводило до підпорядкування права вільного волевиявлення громадян державним і церковним порядкам та підсилювало тотальний контроль держави за приватним життям людей, а це, своєю чергою, мимоволі зумовлювало падіння авторитету Церкви й держави та деградацію суспільних норм.

1 Автор складає подяку Інституту інтердисциплінарних досліджень “*Artes Liberales*” при Варшавському університеті, стажування в якому дало змогу зібрати матеріали для написання цієї статті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Archiwum głównego. Akt dawnych w Warshave. – Zespoł 302. – Sygn. 16. – Księga zeznan przedślubnych. Kafedra Parafii Rzumokat. (Luckogo). Parafia Kulchyn.
2. Archiwum głównego. Akt dawnych w Warshave. – Zespoł 302. – Sygn. 14. – Księga zeznan przedślubnych. Parafia Ozdowa Osowice.
3. Документи по истории церквей и вероисповеданий в Алтайском крае. – Барнаул: Управление архивного дела администрации Алтайского края, 1997. – 408 с.
4. Центральний державний архів Автономної Республіки Крим. – Ф. 118. – Оп. 2. – Спр. 1. (Журнал засіданий Таврической духовной консистории (1900–1917 гг.)).

SUMMARY

Inna Shugalyova**Practice of marriage and tradition in Orthodox Church in the end of 19 - in the beginning of 20 centuries**

In article was analyzed some aspects of an everyday life of the orthodox population in Ukraine in the end of 19 - in the beginning of 20 centuries.

Key words: daily occurrence history, Orthodox Church, marriage, divorce.

Василь Яременко,*кандидат історичних наук,**доцент Хмельницького національного університету***ПОДІЛЬСЬКІ МИРЯНИ ХІХ СТОЛІТТЯ:
ЧИННИКИ «КОНФЕСІЙНОЇ СЛІПОТИ»**

За архівними матеріалами аналізуються численні факти певного ігнорування подільськими мирянами ХІХ ст. у своїй релігійній практиці міжконфесійних відмінностей у християнстві.

Ключові слова: навернення, віросповідання, консисторія, духовенство, православ'я, католицизм, Греко-Католицька Церква.

Поштовхом до опрацювання цієї теми стала інформація з доповідної записки професора Київської духовної академії Степана Голубева про становище католицької та православної конфесій у прикордонних повітах Подільської губернії, поданої 21 лютого 1892 р. на ім'я генерал-губернатора О. П. Ігнат'єва після спеціальної інспекційної поїздки. У звіті констатувалося: на Поділлі православні відвідують костьоли, ходять на католицькі відпусти, виконують деякі католицькі обряди та звичаї, беруть участь у католицьких братствах, тримають удома католицькі ікони, носять на собі зображення католицьких святих, деякі відкрито приймають католицтво, і є приклади, коли й католики також ходять у православні храми, де виконують деякі традиційні обряди, служать молебні, ставлять свічки до ікон, привішують «офірки» тощо [32, с. 249—250]. Маститий професор не